

Економіка і становлення нової системи господарювання

Вахненко Т.П., канд. екон. наук
Інститут економіки та прогнозування НАН України

РОЛЬ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ І ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ НОВОЇ МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Показано безперспективність нинішнього курсу інтеграції економіки України до світогосподарського комплексу. Доведено необхідність освоєння нових сегментів світового ринку та зміни структури національної економіки на користь високотехнологічних галузей. Обґрунтовано доцільність реалізації в Україні стратегії науково-технічної імітації та адаптації, що створить умови для участі національних компаній у конкурентній боротьбі на нових динамічних ринках. Визначено галузі економіки України, що потребуватимуть активної підтримки держави, та інструменти промислової і науково-технічної політики держави, які мають забезпечити випереджаючий розвиток виробництва нового технологічного укладу.

Актуальні проблеми розвитку експортного виробництва в Україні. У 1990-ті рр. підприємства чорної і кольорової металургії, хімічної промисловості, АПК, транспортного машинобудування та ряду інших галузей для збереження обсягів виробництва і рівня зайнятості намагалися повною мірою використати можливості задоволення зовнішнього попиту, які відкрилися для них у результаті лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. Серед підприємств, заснованих у часи планової економіки, конкурентними перевагами на світових ринках володіли лише ті, які спеціалізувалися на виробництві продукції з низьким ступенем обробки.

Консервація експортного потенціалу України у так званих базових галузях призводила до погіршення умов торгівлі, виснаження інвестиційних ресурсів і зниження темпів економічного зростання. Це зумовлено тим, що ринки продукції даних галузей відзначаються слабким динамізмом світового попиту та хронічно надлишковою пропозицією на світовому ринку.

У нинішній час резерви зростання експорту на старій виробничій базі з використанням цінових переваг вітчизняними суб'єктами вже практично вичерпано. Висока енергомісткість базових галузей, використання застарілих технологій у виробничому процесі, високий ступінь зносу основних фондів знижуватимуть конкурентоспроможність вітчизняних виробників і загострюватимуть актуальність проблем технологічного оновлення виробництва та освоєння нових ніш на світовому ринку.

Вироблення стратегії підвищення міжнародної конкурентоспроможності України та розвитку експортного сектора має ґрунтуватися на ретельних

дослідженнях динаміки попиту і особливостей пропозиції на різних сегментах світового ринку.

Досить корисним у даному відношенні є дослідження, проведене ЮНКТАД, у рамках якого було визначено перспективи розвитку окремих товарних сегментів на основі аналізу показників "ринкового динамізму". Товари, що реалізуються на світовому ринку, і світовий попит на які стрімко зростає, характеризуються експертами ЮНКТАД як динамічні продукти. Постачання на світовий ринок динамічних продуктів надає можливості країнам-експортерам використовувати сприятливі цінові ніші та нарощувати обсяги експорту.

Дані табл. 1 вказують на те, що реакція на сплески зовнішнього попиту з боку експортерів України є незадовільною. Помітною є мізерна присутність України на ринках динамічної продукції з високою часткою доданої вартості. Так, якщо частка експорту 20 найбільш динамічних продуктів у загальній сумі світового експорту становила 22,6%, а в експорті країн, що розвиваються, – 28,7%, то частка зазначених продуктів у експорті товарів з України становила всього 2,5%. У абсолютному вимірі український експорт 20 видів динамічної продукції дорівнював лише 442 млн дол. США.

Таблиця 1

Порівняння відносних показників експорту двадцяти найбільш динамічних продуктів, %

Код СМТК	Найменування товарів	Середньорічний приріст світового експорту товару в 1980–1998 рр.	Частка світового експорту товару в сукупному світовому експорті	Частка товару в сукупному експорті країн, що розвиваються	Частка товару в загальній сумі експорту України у 2002 р.
776	Транзистори і напівпровідники	16,0	4,0	7,7	0,1
752	Комп'ютери	15,0	3,4	5,0	0,0
759	Комплектуючі до комп'ютерів та офісних машин	14,6	2,3	3,6	0,0
871	Оптичні інструменти	14,1	0,3	0,3	0,1
553	Парфумерія та косметика	13,3	0,5	0,2	0,1
261	Шовк	13,2	0,0	0,0	0,0
846	В'язана нижня білизна	13,1	0,6	1,4	0,0
893	Пластичні вироби	13,1	1,2	1,1	0,1
771	Електричне обладнання	12,9	0,6	0,8	0,3
898	Музичні інструменти та записи	12,6	0,7	0,5	0,0
612	Шкіряні вироби	12,4	0,1	0,2	0,0
111	Безалкогольні напої	12,2	0,1	0,1	0,0
872	Медичні інструменти	12,1	0,4	0,2	0,0
773	Обладнання для передачі електроенергії	12,0	0,7	1,0	0,5
764	Телекомунікаційне обладнання та його частини	11,9	3,0	2,9	0,4

Продовження табл. 1

Код СМТК	Найменування товарів	Середньорічний приріст світового експорту товару в 1980–1998 рр.	Частка світового експорту товару в сукупному світовому експорті	Частка товару в сукупному експорті країн, що розвиваються	Частка товару в загальній сумі експорту України у 2002 р.
844	Текстильна нижня білизна	11,9	0,3	0,8	0,1
48	Зернові вироби	11,9	0,4	0,2	0,2
655	В'язані вироби	11,7	0,3	0,6	0,0
541	Фармацевтичні препарати	11,6	2,0	0,6	0,0
778	Електрообладнання	11,5	1,7	1,5	0,5
	20 найбільш динамічніших продуктів, всього	12,9	22,6	28,7	2,5

Джерело: ЮНКТАД, ООН "Comtrade", розрахунки автора.

На нашу думку, при визначенні перспективних напрямів інтеграції економіки України до світового господарства та пріоритетів технологічного розвитку економіки України варто враховувати такі уроки світового досвіду:

1) ринки продукції з низьким ступенем обробки є занепадаючими, а країни, що спеціалізуються на виробництві даної продукції стають аутсайдерами світового господарства;

2) ринки ресурсомісткої і трудомісткої продукції обробної промисловості характеризуються слабким динамізмом і низхідною динамікою цін, внаслідок високої конкуренції країн, що розвиваються (КР), на даних ринках;

3) найбільш перспективними в останні два десятиріччя стали ринки високотехнологічної продукції; проте зосередження КР на окремих складальних операціях у рамках міжнародних ланцюгів з виробництва даної продукції не забезпечує суттєвого збільшення доданої вартості;

4) лише досягнення конкурентних переваг у сфері виробництва високотехнологічної продукції з використанням повного циклу її розробки, виробництва і збуту дозволяє істотно збільшити обсяги доданої вартості, генерованої національними економічними агентами.

Для динамічного розвитку національної економіки та використання Україною сприятливої цінової динаміки окремих сегментів світового ринку необхідно домагатися зміни структури виробництва і експорту на користь динамічних продуктів, що потребує застосування інструментів активної промислової та науково-технічної політики держави. Розширення експорту продукції, попит на яку стрімко зростає, сприятиме підвищенню доходності зовнішньоекономічних операцій та динамічному зростанню національної економіки.

Міжнародний досвід використання інвестиційної та структурної політики у стратегіях експортоорієнтованого зростання. З кінця 1980-х рр. більшість країн, що розвиваються, розглядали інтеграцію до світової торговельної системи в якості стрижневого елемента програм економічних перетворень. Вважалося, що швидка лібералізація торгівлі підвищить ефективність і конкурентоспроможність і, таким чином, стане рушієм економічного розви-

тку. Однак у 1990-ті рр. стало очевидно, що така стратегія у багатьох випадках не виправдовує покладених на неї сподівань.

Наслідки відкриття національної економіки не були однозначними і залежали, істотним чином, від інституційних факторів. Вирішальний вплив на темпи і пропорції економічного розвитку в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі справляла політика структурних перетворень – запровадження інновацій і підвищення якості людського капіталу, зміни спеціалізації виробництва і реалізації ефектів від масштабу.

Винятково важлива роль належала підвищенню національної конкурентоспроможності у сфері виробництва високотехнологічних товарів. Адже сировинні галузі підпадали під дію "ножиць цін", а також мали об'єктивні обмеження для нарощування доданої вартості, а ринки трудомісткої продукції обробної промисловості характеризувалися високим ступенем конкуренції, що також виливалося у зниження ринкових цін.

Структурні перетворення у Південно-Східній Азії були націлені на технологічне оновлення традиційних і освоєння нових виробництв, що мало своїм наслідком зменшення відриву від лідерів у технологічній сфері. У країнах даного регіону в структурі експорту суттєво зросла частка високотехнологічної продукції. На противагу цьому, країни Латинської Америки не проводили активних структурних реформ, а для підвищення власної конкурентоспроможності вдавалися до зниження обмінного курсу та стримування національної заробітної плати. Згідно з оцінками ЮНКТАД, жодній з країн, які обрали даний шлях, не вдалося досягти збільшення доданої вартості і покращення показників зовнішньої торгівлі [1, с. 120].

У Латинській Америці в 1990-ті рр. низька інвестиційна діяльність стримувала модернізацію виробництва, а швидке відкриття економік для міжнародної конкуренції і прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в багатьох випадках призводило до переорієнтації виробництва від галузей, що потенційно могли генерувати значну додану вартість, на добувні галузі і галузі первинної обробки сировинних ресурсів. В жодній з Латиноамериканських країн не було відзначено суттєвих зрушень у структурі експорту на користь високотехнологічних виробництв. Пасивна структурна політика і низькі темпи внутрішнього накопичення капіталу не дозволяли даним країнам за прикладом Південно-Східної Азії змінювати структуру економіки на користь виробництв з високою часткою доданої вартості і нарощувати експортний потенціал на новій основі.

Отже, уроки світового досвіду вказують на те, що для успішної інтеграції національної економіки до світогосподарського комплексу, зменшення хронічної залежності від кон'юнктури світових ринків і створення підґрунтя для динамічного зростання національного виробництва необхідно підвищувати темпи внутрішнього накопичення капіталу та диверсифікувати структуру експорту за рахунок освоєння виробництв з високою часткою доданої вартості і перспективами зростання попиту на світових ринках. Забезпечення пріоритетного розвитку високотехнологічних виробництв і галузей вимагає проведення активної структурної політики. У цьому контексті винятково важлива роль належить становленню ефективних механізмів міжгалузевого переливу капіталів, які створюють умови для цілеспрямованого використання надходжень від експорту на збільшення інвестицій у високотехнологічні галузі.

Стратегія науково-технічної політики держави. В економіці України ринкові механізми не продукують належних стимулів для прискореного розвитку галузей, які формують відтворювальні контури V технологічного укладу і визначають перспективи повноправної інтеграції національної економіки до світового господарства. По суті, за останні 15 років відбулося втягування економіки України у зачароване коло: несприятливої і нестабільної цінової динаміки на світових ринках в умовах високої експортної орієнтації виробництва; низьких темпів розвитку національної економіки; накопичення кризових явищ у науково-технічній сфері; відтворення сировинної структури експорту; несприятливої і нестабільної цінової динаміки на світових ринках. Оновлення економіки України на новій технічній основі і здійснення технологічного прориву вимагають активізації структурної політики держави та концентрації інвестиційних ресурсів на стратегічних напрямках розвитку.

У світовій практиці залежно від повноти циклу інноваційного процесу, механізмів генерування та розповсюдження нововведень і спеціалізації національних виробників розрізняють такі основні моделі науково-технічної політики держави: модель науково-технічного лідерства, модель науково-технічної імітації (ці дві моделі забезпечують країнам-послідовникам порівняльні переваги на світових динамічних ринках) та модель конкуренції за отримання ПШ від ТНК.

Ключовими елементами стратегії науково-технічного лідерства є проведення самостійних досліджень на проривних напрямках НТП, масштабне фінансування фундаментальної науки, здійснення радикальних нововведень, активне застосування результатів наукових досліджень у підприємницькій діяльності, продаж технологічних і продуктових інновацій на зовнішніх ринках. Стратегія науково-технічного лідерства надає країнам, що її реалізують, переваги першочергового виходу на нові (динамічні) ринки та дозволяє протягом деякого часу утримувати монопольну владу і одержувати монопольно високі прибутки від реалізації принципово нової продукції і нових технологій [2]. Дотримуватися стратегії науково-технічного лідерства можуть дозволити собі лише країни "технологічного ядра", які володіють значними фінансовими та інтелектуальними ресурсами для її впровадження.

Стратегія науково-технічної імітації та адаптації ґрунтується на активному запозиченні закордонних технологій і розробок та їх інтенсивному впровадженні у виробничий процес. Реалізація даної стратегії надає можливість просуватися на шляху техніко-економічного розвитку без формування проривних напрямів у науково-технічній сфері та здійснення масштабного фінансування фундаментальних досліджень. Імітація і адаптація закордонних технологій створює умови для участі компаній країн-імітаторів у конкурентній боротьбі з компаніями розвинутих країн на динамічних і зрілих ринках. Таким чином, міжнародний технологічний обмін створює умови для випереджаючого розвитку науко- і техномістких галузей та генерування прогресивних технологічних зрушень в економіці.

Відомо, що створення нових знань є високо вартісним процесом. Крім того, розробки і впровадження радикальних нововведень неминуче пов'язані із значними втратами. За даними С.Ю.Глазєва, в розвинутих країнах лише 15–30% потенційно корисних технологій впроваджуються на практиці, а в великих корпораціях кількість розробок, які мають комерційний успіх, не перевищує 5% загальної їх кількості, причому 80% невдач виявляються лише

після введення новації на ринок [3, с. 197]. Таким чином, витрати на отримання нових науково-технічних результатів у кілька разів перевищують витрати їх запозичення та імітації.

А.Ельянов вказував на те, що економічна модернізація периферійних країн з необхідністю спирається на техніко-технологічні напрацювання лідерів техногенної цивілізації, де НТП, на відміну від периферії, має ендогенну природу; таким чином у ході соціально-економічного поступу країни периферії отримують можливості для суттєвої економії часу, сил і коштів [4].

Для отримання конкурентних переваг на нових динамічних ринках модель науково-технічної імітації неминуче має доповнюватися елементами адаптації технологічних досягнень країн-лідерів. Закріплення на нових ринках вимагає постійної генерації допоміжних нововведень, які надають можливість покращувати якість та вдосконалювати продукцію, вироблену із застосуванням принципово нових технологій. Відомо, що запровадження будь-якого радикального нововведення, яке започатковує розвиток нової технологічної системи, супроводжується рядом додаткових допоміжних нововведень, які проявляються як технічні удосконалення у ході практичної адаптації радикальних нововведень. Тобто у фінансовому відношенні країни-імітатори, крім здійснення ліцензійних платежів, повинні здійснювати вагомі фінансові вкладення в удосконалення нових технологій і розробку нових інженерних рішень.

Якщо ж країна не володіє науковим, кадровим, фінансовим і підприємницьким потенціалом, достатнім для імітації та адаптації технологічних нововведень, які забезпечують доступ на нові ринки, то її участь у системі міжнародного поділу праці вимушено обмежується виробництвом продукції традиційних галузей та конкуренцією з іншими слаборозвинутими країнами за отримання ПІІ і розташування на своїй території філій ТНК [див. 2].

Останнім часом домінантною формою організації виробництва у світовому масштабі з боку ТНК стали міжнародні виробничі ланцюги. Дані ланцюги охоплюють увесь спектр видів діяльності, що необхідні для проходження товаром чи послугою повного циклу виробництва та обігу. Характерною рисою міжнародних виробничих ланцюгів є широка географічна диверсифікація виробництва, що дозволяє мінімізувати витрати виробництва і обігу продукції. Організатори міжнародних виробничих ланцюгів використовують конкурентні переваги, що є специфічними для окремих стадій виробничого процесу.

За деякими оцінками, товарообмін у рамках виробничих ланцюгів займає до 30% обсягів світової торгівлі. Організаторами міжнародних ланцюгів у більшості випадків виступають ТНК. Можлива також форма міжнародного підряду, коли кілька малих та середніх підприємств, розташованих у різних країнах, укладають між собою угоди про виробництво окремих компонентів продукції та її обробку для доведення до готового вигляду.

У рамках міжнародних виробничих ланцюгів доходність фактора праці в країнах, що розвиваються, є невисокою, що зумовлено надмірною пропозицією низько кваліфікованої робочої сили у міжнародному масштабі. В той же час фактори капіталу, менеджменту і ноу-хау генерують значну доходність внаслідок їх відносної рідкості і вдалого використання нових ринкових ніш. Таким чином, на трудомістких стадіях виробничого процесу, які розміщуються у країнах, що розвиваються, продукується мінімальна додана вартість.

Показовим прикладом у даному відношенні є Мексика – активний учасник міжнародних виробничих ланцюгів. За період 1980–1997 рр. частка Мексики у світовому промисловому експорті збільшилася майже в 11 разів (з 0,2 до 2,2%), а частка цієї країни у світовій доданій вартості обробної промисловості за цей же період скоротилася майже на 40% (з 1,9 до 1,2%) [див. 4].

Материнська компанія ТНК чи фірма-лідер в системі субпідряду, як правило, займається такими видами діяльності, як дослідження і розробки, дизайн, фінанси, логістика і маркетинг. Саме на цих ланцюгах концентрується максимальна додана вартість створюваного продукту. Це зумовлено тим, що таким видам діяльності властиві високі бар'єри для входу на ринок, а тому фірми-лідери отримують набагато вищі прибутки, ніж їх контрагенти, зайняті виробництвом.

Крім високої конкуренції і низької прибутковості виробництва, при включенні до міжнародних виробничих ланцюгів становище бідних країн погіршується ще й тим, що навіть незначна додана вартість, генерована на території даних країн, частково надходить до розвинутих країн. Як зазначає А.Рей, репатріація прибутків ТНК через офшорні зони і трансфертне ціноутворення залишає у країнах розташування філіалів мінімально можливу частку прибутків, внаслідок чого доходи, генеровані у даних країнах, емігрують до місць походження ТНК [див. 2]. А. Рей вказував на те, що країни, стратегії розвитку яких ґрунтуються на максимально повному використанні внутрішніх факторів, а уряди значною мірою покладаються на національний капітал, отримують більше ресурсів для цілей розвитку.

З точки зору стратегічних завдань трансформації економіки України інтенсифікація участі українських підприємств в міжнародних виробничих ланцюгах не може виступати пріоритетом економічної політики: у такому випадку Україні відводиться роль постачальника продукції з низьким ступенем обробки або виконавця простих складальних операцій. Виробництво буде зосереджуватися на окремих низькотехнологічних стадіях, що генерують незначну додану вартість, проте потребують високих затрат праці (робоча сила в Україні є привабливою для ТНК саме з огляду на її низьку вартість). У таких умовах здійснення технологічного прориву і досягнення прогресивних структурних зрушень в економіці виявиться неможливим. У цьому контексті експерти ЮНКТАД справедливо вказували на те, що збільшення обсягів доданої вартості через технологічне оновлення виробництва і підвищення продуктивності праці в рамках міжнародних виробничих ланцюгів матиме менше шансів на успіх, ніж у рамках самодостатніх, незалежних галузей промисловості [5].

З урахуванням вищевикладеного, вважаємо, що залучення ПІІ та спеціалізація України на окремих стадіях виробничих процесів, організовуваних ТНК, не може виступати пріоритетним напрямом структурних перетворень. З іншого боку, наша держава має економічні, організаційні і соціальні передумови для започаткування стратегії науково-технічної імітації та адаптації, що забезпечуватиме формування відтворювальних контурів нових технологічних укладів. Невід'ємним елементом даної стратегії має стати пріоритетне спрямування наявних фінансових ресурсів на закупівлю нових технологій у рамках міжнародного науково-технічного обміну та проведення власних досліджень, як на рівні держави, так і підприємств.

Реалізація стратегії науково-технічної імітації та адаптації вимагає зміни співвідношення між фінансуванням різних стадій інноваційного циклу. Економічно обґрунтованим виглядає підвищення ролі прикладних досліджень і дослідно-конструкторських розробок. Фундаментальні дослідження мають бути зосереджені на кількох проривних напрямках, у яких Україна вже має вагомий внесок і які потенційно виступають сферою дії порівняльних переваг України на світовому ринку. Створення умов для реалізації моделі науково-технічної імітації та адаптації виявиться неможливим без інтенсифікації корпоративних інвестицій в НДДКР, посилення інтеграції науки і виробництва, прискорення темпів і масштабів впровадження результатів наукових досліджень у виробництво.

В останні десятиріччя Україна втратила суттєву частину фінансового і науково-технічного потенціалу, які давали їй право вступати в суперництво з розвинутими країнами на широкому фронті наукових досліджень і самостійно виходити на динамічні ринки з принципово новою продукцією. В даний час українська держава і підприємства неспроможні фінансувати фундаментальні дослідження на належному рівні і займати лідируючі позиції на проривних напрямках НТП. Проте національна інноваційна система ще володіє достатнім потенціалом для вдосконалення і імітації принципово нових технологій.

Серед вітчизняних науковців, які наголошують на доцільності застосування моделі науково-технічної імітації в Україні, – В.Зимовець. Сутність даної стратегії він вбачає в налагодженні масового виробництва товарів, виходячи з останніх досягнень у техніці і дизайні, за прикладом країн Південно-Східної Азії [6]. Дотримання моделі імітації та адаптації не заперечує використання елементів моделі "нарощування", що ґрунтується на використанні вітчизняного науково-технічного потенціалу для створення окремих нових продуктів і технологій та їх впровадження у виробництво.

Ключовим елементом стратегії науково-технічної імітації та адаптації має стати імпортування науково-технічних знань, який відіграватиме провідну роль у становленні виробництва V технологічного укладу. Інструментом реалізації імітаційного типу НТП стане організація трансферу технологій із-за кордону на основі закупівлі ліцензій. Міжнародний трансфер технологій створюватиме умови для просування передових технологій на внутрішній ринок та інтеграції вітчизняних суб'єктів господарювання до світогосподарського комплексу.

На жаль, у даний час ліцензійна торгівля не відіграє важливої ролі у справі підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Так, у 2004 р. українські підприємства за межами України придбали 239 нових технологій, із них лише 11 мали форму ліцензій на використання об'єктів промислової власності, 12 – придбання права власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, 6 – ноу-хау та угод на придбання технологій, 29 – придбання результатів досліджень і розробок. Основною формою придбання нових технологій – 168 – виступало отримання нового устаткування [7].

Загальна кількість підприємств, які уклали ліцензійні угоди за межами України у 2003, 2004 рр., була незначною – 62 і 63 відповідно [див. 7]. Для порівняння з показниками інноваційної діяльності на зорі незалежності України варто навести такі дані: в 2000 р. підприємства України уклали ліцензійні угоди на право використання 53 винаходів, а всього використовували близько 1 тис. винаходів, що майже у 8 разів менше, ніж у 1991 р. [8].

Низький рівень використання науково-технічних досягнень на комерційній основі вимагає проведення організаційно-економічних заходів для стимулювання обміну науково-технічними розробками. Активне запозичення зарубіжних технологій і обладнання створить умови для налагодження вітчизняного виробництва високотехнологічної продукції. Прикладом у даному відношенні може слугувати Китай. На сьогодні ця країна виробляє повний спектр сучасної мікроелектронної продукції, а з 2001 р. – понад 3 млн комп'ютерів на рік із власних компонентів [9].

Імпорт науково-технічних знань має стати вагомою складовою у системі заходів із забезпечення ефективної інтеграції економіки України до світових технологічних ланцюгів п'ятого технологічного укладу.

Національні пріоритети науково-технологічного розвитку. Для забезпечення прискореного розвитку економіки України і підвищення рівня національної конкурентоспроможності державна науково-технологічна політика повинна мати селективний характер і бути спрямованою на завоювання перспективних ніш на світовому ринку. Лише концентрація фінансово-економічних ресурсів на реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності дозволить забезпечити випереджаючий розвиток наукомістких галузей.

На жаль, у даний час інноваційна політика в Україні характеризується множинністю цілей і відсутністю чітких пріоритетів. Так, Законом України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" від 11.07.2001 р. № 2623-III визначено такі пріоритетні напрями на період до 2006 року: фундаментальні дослідження з найважливіших проблем природничих, суспільних і гуманітарних наук, проблеми демографічної політики, розвитку людського потенціалу, збереження навколишнього середовища, новітні біотехнології, нові комп'ютерні засоби та технології інформатизації суспільства, нові речовини і матеріали, новітні та ресурсозберігаючі технології в енергетиці, промисловості, АПК.

У Законі України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" від 16.01.2003 р. № 433-IV подано такий перелік пріоритетних напрямів: модернізація електростанцій; нові та відновлювані джерела енергії; новітні ресурсозберігаючі технології; машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії; нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації; вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій; високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості; транспортні системи: будівництво і реконструкція; охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища; розвиток інноваційної культури суспільства.

Крім надзвичайно широко окреслених напрямів інноваційної діяльності, що ніби то мають першочергове значення для економіки держави, даній системі пріоритетів властиві і структурні вади: наголос зроблено на підтримці традиційних секторів економіки. Безглуздо заперечувати необхідність технологічної модернізації і кардинального оновлення виробництва у металургії, енергетиці, сільському господарстві, хімічній промисловості. Однак дані галузі отримують високі доходи від експорту і володіють значним потенціалом залучення приватних інвестицій і кредитів для фінансування інноваційних проектів. А тому витратити обмежені бюджетні кошти через систему державних програм і

державне замовлення¹ у даних галузях – економічно не обґрунтовано. Такі галузі можуть бути сферою застосування лише непрямих методів державного впливу по відношенню до окремих високотехнологічних виробництв.

Державної підтримки потребують дійсно передові напрями розвитку науки і техніки, які внаслідок внутрішньо притаманним їм високих ризиків, не можуть бути привабливими для приватних інвесторів – нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації, біотехнології, нові матеріали.

При виборі пріоритетів структурної і науково-технічної політики держави необхідно правильно визначити сфери дії конкурентних переваг національної економіки, що у майбутньому можуть стати точками експортно-орієнтованого зростання. В Україні єдиною передовою галуззю, у якій вже на сьогодні наша держава володіє конкурентними перевагами, є виробництво авіакосмічної техніки. Інші галузі, що могли б забезпечити ефективну інтеграцію економіки України до міжнародного поділу праці в технологічних ланцюгах V технологічного укладу, або взагалі не розвинуті, або перебувають в стані деградації з першої половини 1990-х рр.

У таких умовах науково-технічна і структурна політика держави має бути спрямована на стимулювання випереджаючого розвитку виробництв, що визначатимуть розширення присутності України на прогресивних динамічних ринках – автоматизованого та офісного обладнання, інформаційних технологій, електронних пристроїв, медичного устаткування і точних вимірювальних приладів, електрообладнання і фармацевтичних виробів, авіаційних і аерокосмічних технологій. Випереджаючий розвиток зазначених галузей має супроводжуватися заміною імпортованих складових, що ґрунтуються на використанні високих технологій і висококваліфікованої робочої сили, продукцією внутрішнього виробництва, що сприятиме зростанню доданої вартості, генерованої національними виробниками.

Значну увагу слід приділити галузі машинобудування, що має забезпечити переозброєння промисловості на основі нових технологічних принципів. Конче необхідно збільшити обсяги фінансування (як з боку держави, так і приватного сектора) прикладних і дослідно-конструкторських розробок із створення нових і вдосконалення існуючих видів техніки – комп'ютерних засобів, засобів інформатизації виробництва, електронних пристроїв, автоматизованого обладнання, високоточного верстатобудування, електрообладнання.

Отже, із врахуванням накопиченого потенціалу української науки і перспективних напрямів розвитку як внутрішнього, так і світових ринків варто зосередити фінансові та інтелектуальні ресурси держави на підтримці науково-дослідних робіт та інноваційних проектів у таких сферах:

- інформаційних технологій;
- електронних пристроїв і лазерної техніки;
- автоматизованого та офісного обладнання;
- нових матеріалів і хімічних продуктів (полімерів, композитів, надтвердих, енерго- і ресурсозберігаючих матеріалів);
- електрообладнання;
- авіаційної техніки і залізничного транспорту.

¹ Як стверджується у Законі "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" (стаття 6).

Пріоритетний розвиток виробництв нового технологічного укладу створить умови для повноправного членства України в системі світогосподарських зв'язків і визначатиме скорочення сфери дії нееквівалентного зовнішньоекономічного обміну.

Особливої актуальності набувають завдання розвитку електронно-промислового комплексу. Адже основні параметри техніко-економічного розвитку у сучасному світі задаються мікроелектронними технологіями та програмним забезпеченням. Мікроелектронна цифрова техніка виступає основою і способом функціонування будь-якого сучасного обладнання у всіх галузях економіки і в побуті. Частка витрат на мікроелектронні пристрої у вартості новітнього обладнання коливається від 20 до 85% [див. 9]. Застосування мікроелектронних пристроїв і електронних технологій визначає високотехнологічність і функціональність як виробничого обладнання, так і споживчих товарів.

На сьогодні техніко-економічний розвиток України визначається розширенням виробництв III і IV технологічних укладів, а V технологічний уклад існує лише у вигляді розрізнених технологічних сукупностей, які слабо пов'язані одна з одною. Відсутність власного виробництва мікроелектронних пристроїв та електронних виробів у поєднанні з низькою інноваційною культурою вітчизняних підприємців обумовлює збереження напівсировинної спеціалізації української економіки. Крім того, внаслідок низького рівня впровадження мікроелектронних пристроїв вітчизняна промисловість має низькі показники ефективності, характеризується надзвичайно високим споживанням матеріальних і енергетичних ресурсів. На виробничих потужностях переважної більшості вітчизняних підприємств виробництво високоякісної сучасної продукції – просто неможливе.

Потреби національної економіки у мікроелектронних компонентах та електронних výroбах майже повністю задовольняються за рахунок імпорту (табл. 2).

На відміну від України, яка втратила свій електронно-промисловий комплекс за роки трансформації, уряди провідних країн, що розвиваються, у 1990-ті рр. оголосили мікроелектроніку та інформаційні технології пріоритетами національного економічного розвитку. У Південній Кореї, Тайвані, Китаї, Індії, Сінгапурі, Коста-Ріці було освоєно внутрішнє виробництво електронних виробів і послуг інформаційних технологій, а також налагоджено їх постачання на світовий ринок [див. 9].

С.Ю.Глазьев стверджував, що недорозвиненість базових виробництв V технологічного укладу та відсутність матеріально-технічних умов для їх швидкого становлення веде до вилучення частини національного багатства країни як результату нееквівалентного обміну з технічно розвинутими країнами [див. 3, с. 175]. Таким чином, кризовий стан електронної промисловості України та неувага держави до проблем її розвитку прямо пов'язані з проблемами нееквівалентності зовнішньої торгівлі.

Створення технічної бази для формування високих технологій у всіх галузях національної економіки та подолання цінових перекосів у сфері зовнішньоекономічного обміну вимагає вжиття дієвих заходів структурної і науково-технічної політики держави, спрямованих на забезпечення випереджаючого розвитку виробництв V технологічного укладу.

Таблиця 2

Зовнішня торгівля України продукцією електронної промисловості у 2002 р.*

Код СМТК	Найменування товарів	Експорт, млн дол.	Частка у загальному експорті товарів, %	Імпорт, млн дол.	Частка у загальному імпорту товарів, %	Сальдо експорту-імпорту, млн дол.
751	Офісне обладнання	0,2	0,001	13,2	0,078	-13
752	Машини автоматичної обробки даних	4,1	0,023	90,1	0,531	-86
759	Комплектуючі до офісних та машин автоматичної обробки даних	3,6	0,020	28,5	0,168	-24,9
761	Телевізійні апарати	0,1	0,001	3,3	0,019	-3,2
762	Радіоприймачі	0,2	0,001	5,3	0,031	-5,1
763	Звукові і фотоапарати	0,3	0,002	6,4	0,038	-6,1
764	Телекомунікаційне обладнання та частини до нього	71,7	0,399	244,5	1,440	-172,8
774	Електроприлади медичного призначення	42,8	0,238	25,3	0,149	17,5
776	Транзистори і напівпровідники	19,6	0,109	50,1	0,295	-30,5
Продукція електронної промисловості, всього		142,6	0,794	466,7	2,749	-324,1

* Розраховано автором за даними Держкомстату України, ООН "Comtrade".

Зростання економіки України на новій основі можливе лише при масовому перерозподілі капіталів із структур III і IV технологічних укладів до технологічних ланцюгів V технологічного укладу. Так звана модель двухсекторної економіки, як засвідчив досвід Японії, при її реалізації дає непогані результати. Дана модель передбачає, що сектор дешевої робочої сили реалізує продукцію на експорт і забезпечує ресурси, необхідні для накопичення капіталу у секторі, який характеризується використанням високих технологій і високооплачуваної робочої сили.

Розвиток високотехнологічних виробництв V технологічного укладу, внаслідок високих ризиків та сильного тиску конкурентів із передових країн, на етапі становлення потребуватиме активної державної підтримки. На першому етапі вважаємо за доцільне розробити державну цільову програму розвитку національної електронної промисловості. У рамках даної програми варто передбачити фінансування державою прикладних досліджень і дослідно-конструкторських робіт на проривних напрямках розвитку мікроелектроніки та надання державою різноманітних пільг організаторам масового виробництва електронних пристроїв. У перші роки стрижневим елементом розвитку національного електронно-промислового комплексу має стати інтенсивне освоєння передових західних технологій.

Загалом система державного стимулювання розвитку національної електронної промисловості має ґрунтуватися на застосуванні наступних організаційно-фінансових заходів:

- надання податкових пільг для підприємств мікроелектронної промисловості;
- надання пільгових кредитів (бюджетних позичок чи компенсації відсоткових ставок комерційних банків за рахунок бюджету) на модернізацію технологічних ліній і закупівлю імпортного обладнання високого технічного рівня для виробництва сучасних електронних компонентів на вітчизняних підприємствах;
- створення сприятливих умов для прямих іноземних інвесторів (із наданням індивідуальних податкових і митних пільг) при розміщенні виробництва мікроелектронних компонентів на території України;
- звільнення від обкладання ввізним митом і ПДВ імпорту високотехнологічного обладнання, необхідного для налагодження вітчизняного виробництва мікроелектронних компонентів;
- підвищення ставок ввізного мита на імпортовані електронні вироби і мікроелектронні компоненти після налагодження їх випуску на вітчизняних підприємствах (положення СОТ допускають застосування заходів державної підтримки по відношенню до молодих галузей протягом визначеного періоду часу).

Результатом реалізації даних заходів має стати створення сучасних підприємств, що спеціалізуються на виробництві мікроелектронних компонентів і електронних виробів: комп'ютерів, принтерів, серверів, сотових телефонів, копіювальних машин, телевізорів, аудіо- і відеотехніки, мікропроцесорів і цифрових мікросхем для промислового обладнання.

Здобуття конкурентних переваг у галузях з виробництва електронних компонентів і готових виробів створить умови для продажу зазначеної продукції на світових ринках. При досягненні зазначеної мети потік надходжень від експорту різко збільшиться. Адже рентабельність виробництва мікроелектронних компонентів зазвичай досягає 40%. Саме масове виробництво електронних пристроїв стало джерелом швидкого і колосального збагачення Японії, Південної Кореї, Тайвані [див. 9].

Вихід на світові ринки з продукцією, виробленою з використанням технологій високого рівня, забезпечить динамічний розвиток вітчизняної економіки та дозволить скористатися більш вигідними умовами у системі світового розподілу праці.

Інструменти промислової і науково-технічної політики держави. Промислова і науково-технічна політика держави має стати рушійною силою масштабних структурних зрушень на користь виробництв V технологічного укладу та завоювання конкурентних переваг на світових динамічних ринках, що створюватиме умови для отримання високих прибутків від зовнішньоекономічної діяльності. Дані цілі мають досягатися із застосуванням широкого арсеналу прямих і непрямих методів державного регулювання інноваційної діяльності.

Розподіл державних коштів при застосуванні прямих методів, а також цільова спрямованість непрямих методів державного впливу мають узгоджуватися з пріоритетами техніко-економічного розвитку. Ретельно продумана система мотивацій і різнобічного фінансового заохочення приватних інвести-

цій у найперспективніші сегменти і види економічної діяльності з високою ймовірністю забезпечуватиме прогресивні технологічні зміни.

При цьому у справі технологічного оновлення традиційних галузей і становлення нових галузей, продукція яких вже реалізується на світових ринках, варто орієнтуватися, передусім, на закупівлю зарубіжних технологій. Запровадження нових технологій, які вже пройшли апробацію у передових країнах світу, дозволить заощадити значні кошти та уникнути непродуктивних втрат, пов'язаних з непередбачуваністю і ризикованістю процесів розробки та впровадження радикальних нововведень.

У сфері фінансування наукових досліджень і дослідно-конструкторських розробок варто забезпечити зосередження ресурсів на провідних напрямках розвитку науки і техніки з високим потенціалом ефективного використання в умовах України. Участь держави у фінансуванні прикладних досліджень і дослідно-конструкторських розробок (що традиційно вважаються сферою діяльності крупних корпорацій) має полягати у підтримці перспективних проектів технологічного призначення з найактуальніших напрямів НТП. Державні кошти, призначені для фінансування наукових досліджень, повинні мати цільовий характер і бути спрямованими на досягнення конкретних результатів. Державне фінансування як фундаментальних, так і прикладних досліджень має бути засноване на конкурсних засадах. Відбір науково-дослідних проектів повинен проводитися за критерієм їх практичної значущості.

Основними інструментами прямого державного впливу на темпи і спрямованість техніко-економічного розвитку країни виступають наукові частини державних цільових програм і державні науково-технічні програми. Основна мета таких програм полягає в ініціюванні прогресивних структурних змін в економіці через підтримку початкових фаз науково-виробничого циклу освоєння принципово нових видів продукції [див. 3, с. 263].

В Україні у якості основних недоліків процесів розробки та впровадження державних цільових і науково-технічних програм можна виділити відсутність чітко визначених пріоритетів (що веде до розпорошеності ресурсів) та незначні обсяги фінансування програм. Так, у 2003 р. у рамках державних науково-технічних програм було виконано 266 проектів із загальним обсягом фінансування 5,4 млн грн. Тобто для реалізації одного проекту держава виділяла у середньому 20 тис. грн [10].

Актуальними завданнями науково-технічної політики держави на найближчу перспективу виступають: зосередження фінансових та інтелектуальних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки з одночасним збільшенням обсягів фінансування науково-технічних програм. У світовій практиці високу ступінь ефективності демонструють програми із змішаним фінансуванням, у рамках яких ризики приймають як держава, так і приватні інвестори.

Формування системи фінансування інноваційної діяльності в Україні має ґрунтуватися на визнанні того факту, що держава не в змозі мобілізувати достатню кількість ресурсів, необхідних для оновлення парку виробничого устаткування, здійснення прогресивних технологічних змін, налагодження випуску принципово нової продукції. А тому вирішення зазначеного завдання можливе лише при включенні приватних суб'єктів до інноваційного процесу, спрямованого на реалізацію пріоритетів техніко-економічного розвитку.

При застосуванні методів непрямого впливу державні стимули мають бути рівнодоступними для всіх суб'єктів господарювання, готових інвестувати в технічне переоснащення та технологічне оновлення виробництва. Такими засобами, перш за все, мають бути прискорена амортизація новітнього обладнання та пільгове оподаткування доходів підприємств, які спрямовуються на освоєння нових технологій, розвиток виробництва, проведення наукових і дослідно-конструкторських робіт.

Доцільність створення особливих умов для приватних інвестицій у розробку/ впровадження ефективних технологій і принципово нової продукції доведена економічною теорією (сфера дії зовнішніх ефектів) та підтверджена світовою практикою. У міжнародній практиці стимулювання державою інноваційної активності підприємців має широку сферу дії і проводиться з використанням різноманітних засобів – податкових пільг, державних субсидій, особливих умов господарювання для суб'єктів інноваційної діяльності, пільгових кредитів на освоєння ризикових нововведень, поширення науково-технічної інформації.

На наш погляд, у системі правових, інформаційних і фінансово-кредитних заходів, спрямованих на активізацію інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні, вагоме місце мають посідати:

- звільнення від оподаткування прибутку, що спрямовується на оновлення основних виробничих фондів і запровадження нових технологій;
- застосування норм прискореної амортизації по відношенню до новітнього обладнання;
- пільгове кредитування програм із запровадження технологічних нововведень у пріоритетних галузях економіки (із застосуванням бюджетних позик і компенсації ринкових відсоткових ставок за рахунок бюджету);
- розробка нових форм кредитування широкомасштабних інноваційних проєктів із використанням механізмів довгострокового рефінансування НБУ;
- створення спеціальних умов для формування організацій недержавного ризикового фінансування (венчурних фондів);
- надання податкових, митних, кредитних стимулів для різних організаційних форм науково-технічної інфраструктури – технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів та ін..

Вагомим чинником, що визначає незадовільний стан інноваційної діяльності в Україні, виступає недієздатність ринкових інститутів, які спрямовують приватні інвестиції (керовані цілями максимізації прибутків) в інноваційну сферу. Інноваційний процес є невід'ємним елементом функціонування нормальної ринкової економіки. Роль стимулів для запровадження нововведень приватними суб'єктами виконують мотиви підвищення конкурентоспроможності та отримання високих прибутків. Тимчасова монополія на використання нововведень забезпечує підприємцям високу норму прибутку і конкурентні переваги на ринку до моменту дифузії нововведень.

В Україні частка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю в промисловості, становить 13,7%. Для порівняння: у країнах ОЕСР частка інноваційно активних підприємств коливається у діапазоні від 25 до 80% [11]. У більшості розвинутих країн частка корпорацій у загальній сумі фінансування досліджень і розробок перевищує 65%, а в середньому для країн ОЕСР даний показник є більшим від 70% [12].

Російський вчений Л.Гохберг справедливо зазначав: "Усталена модель функціонування економіки відрізняється внутрішніми механізмами саморозвитку й інерційності, несприятливими до НТП та інноваційного розвитку. На фоні проблем відтворення промислового потенціалу, що загострюються (високий ступінь зносу основних фондів, низька конкурентоспроможність багатьох видів продукції, застарілі ресурсомісткі технології) досягнення науки, як і раніше, залишаються незатребуваними" [13]. Вагомими чинниками зазначеного феномену Л.Гохберг вважає мотивацію, орієнтовану на максимізацію поточних доходів, та відсутність культури інноваційного менеджменту на підприємствах.

У таких умовах об'єктивно виникає необхідність у проведенні інституційних реформ, націлених на викорінення причин незацікавленості вітчизняного бізнесу в реалізації інвестиційних проектів.

Для підвищення рівня комерціалізації наукових досліджень вагоме значення має розвиток мережі установ і організацій інноваційного типу. Становлення інфраструктури інноваційної діяльності покликане сприяти інтеграції науки і виробництва, забезпеченню повного циклу формування і реалізації науково-технічних ідей. Об'єктами інфраструктури, що сприяють проведенню розробок, поширенню і освоєнню ноу-хау, запровадженню нових технологій, є технопарки, технополіси, наукові центри, венчурні фонди, організації-посередники у сфері продажу науково-технічної продукції.

У світовій практиці найпоширенішим механізмом консолідації фінансових ресурсів держави і підприємств з метою реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки виступають технологічні парки. У Китаї функціонує 14 тис. технологічних парків, що забезпечують до 80% продажу науково-технічних розробок [14].

За визначенням В.Семиноженка, технологічні парки являють собою осередки інноваційної діяльності, які шляхом концентрації наукових, промислових і фінансових ресурсів забезпечують виробниче впровадження наукомістких розробок і високих технологій, випуск конкурентоспроможної продукції [15]. По суті, технологічні парки набувають форм приватно-державних партнерств у сферах генерації нових знань та їх комерційного впровадження.

В Україні держава має створити максимально сприятливі умови для діяльності технологічних парків із включенням методів пільгового оподаткування, кредитування, тарифного захисту, спеціальних умов амортизації новітнього обладнання. Формування потужних науково-промислових комплексів з об'єднанням потенціалу виробничих підприємств і науково-дослідних установ має спиратися на визначену систему правових, організаційних і фінансово-кредитних стимулів.

Невід'ємним елементом правової та інформаційної інфраструктури інноваційної діяльності приватних суб'єктів має стати забезпечення широкого доступу зацікавлених осіб до науково-технічної інформації. Заслужують на увагу пропозиції вітчизняних науковців щодо заснування загальнонаціональної мережі центрів з передачі технологій на чолі з державною установою – Агентством з трансферу технологій, що сприятиме розширенню обсягів комерційного впровадження новітніх технологій, машин, матеріалів, інформаційних систем, які були створені за результатами виконання державних науково-технічних програм [16].

Корисним у даному відношенні може бути досвід Росії, де з 2003 р. розпочато роботи із створення у шести федеральних округах центрів трансферу технологій на базі інститутів РАН, університетів і державних наукових центрів. Дані центри покликані стати елементом інфраструктури, що забезпечує комерціалізацію результатів науково-технічної діяльності, які отримуються з використанням державних коштів [17].

Для активізації інноваційної діяльності в Україні надзвичайно важливе значення має посилення інститутів охорони інтелектуальної власності і комерційної таємниці. У ринковій економіці дотримання прав інтелектуальної власності дозволяє підприємцям-ініціаторам інноваційних процесів отримувати монополні прибутки, що виступає рушійною силою постійного вдосконалення виробничого процесу і запровадження нововведень.

Активізація механізмів генерування і розповсюдження нововведень сприятиме поширенню продуктивних і технологічних інновацій, що позитивно впливатиме на рівень конкурентоспроможності національної економіки.

ВИСНОВКИ

Інтенсивна конкуренція на ринках традиційних товарів українського експорту, зниження реальних цін на дані товари у довгостроковому періоді, мінливість і нестабільність цін на товари з низьким ступенем обробки та поступова втрата конкурентних переваг, пов'язаних з низькою вартістю енергоресурсів, мізерною ціною робочої сили і проїданням основного капіталу, успадкованого від СРСР, визначають необхідність освоєння нових сегментів світового ринку і розширення номенклатури експорту.

Як засвідчив досвід країн, що розвиваються, у останні десятиріччя, ключовою передумовою для успішної інтеграції національної економіки до світового господарства є наявність державної та інституційної інфраструктури для швидкого реагування національних виробників на зміну умов світового ринку. Для отримання позитивних ефектів відкриття національної економіки має супроводжуватися активною структурною політикою – досягненням високих темпів накопичення фізичного капіталу, використанням ефективних технологій виробництва, перерозподілом економічних ресурсів від традиційних низькопродуктивних видів діяльності до секторів із значним потенціалом нарощування доданої вартості і перспективами зростання попиту на світових ринках.

В Україні для генерування прогресивних технологічних зрушень в економіці варто слідувати стратегії науково-технічної імітації та адаптації. Імітація та адаптація закордонних технологій створять умови для участі національних компаній у конкурентній боротьбі з компаніями розвинутих країн на динамічних і зрілих ринках. Ключовим елементом стратегії науково-технічної імітації має стати імпорт науково-технічних знань, що відіграватимуть провідну роль у становленні виробництв V технологічного укладу. Закупівлі зарубіжних технологій дозволять заощадити значні кошти та уникнути непродуктивних втрат, пов'язаних з непередбачуваністю і ризикованістю процесів розробки та впровадження радикальних нововведень.

Посилення конкуренції між країнами, що розвиваються, за залучення ПІІ зменшує ймовірність суттєвого підвищення доходів і нарощування обся-

гів доданої вартості при включенні країни до міжнародного виробничого процесу, організованого ТНК. При інтенсифікації участі українських підприємств в міжнародних виробничих ланцюгах Україні відводитиметься роль постачальника продукції з низьким ступенем обробки або виконавця простих складальних операцій, при здійсненні яких буде задіяна низько кваліфікована і низькооплачувана робоча сила. В таких умовах здійснення технологічного прориву і досягнення прогресивних структурних зрушень в економіці виявиться неможливим.

Для розвитку високотехнологічних галузей економіки України і підвищення рівня національної конкурентоспроможності державна науково-технологічна політика повинна мати селективний характер і бути спрямованою на завоювання перспективних ніш на світовому ринку. Лише концентрація фінансово-економічних ресурсів на реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності дозволить забезпечити випереджаючий розвиток наукомістких галузей.

Державної підтримки потребують дійсно передові напрями розвитку науки і техніки, які внаслідок внутрішньо притаманним їм високих ризиків не можуть бути привабливими для приватних інвесторів. Базові галузі економіки України можуть бути сферою застосування лише непрямих методів державного впливу по відношенню до окремих високотехнологічних виробництв.

Науково-технічна і структурна політика держави має бути спрямована на стимулювання випереджаючого розвитку виробництв, що визначатимуть розширення присутності України на прогресивних динамічних ринках – інформаційних технологій; електронних пристроїв і лазерної техніки; автоматизованого та офісного обладнання; нових матеріалів і хімічних продуктів (полімерів, композитів, надтвердих, енерго- і ресурсозберігаючих матеріалів); електрообладнання; авіаційної техніки і залізничного транспорту.

Особливої актуальності набувають завдання розвитку електронно-промислового комплексу. Виробництво мікроелектронних пристроїв та розробка електронних технологій виконуватиме роль базису для налагодження виробництва нового обладнання і запровадження нових технологій у всіх галузях економіки. Розвиток електронно-промислового комплексу, внаслідок високих ризиків та сильного тиску конкурентів із передових країн, на етапі становлення потребуватиме активної державної підтримки із застосуванням інструментів податкової, фінансово-кредитної та митної політики.

У системі правових, інформаційних і фінансово-кредитних заходів, спрямованих на активізацію інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні, вагоме місце мають посідати: звільнення від оподаткування прибутку, що спрямовується на оновлення основних виробничих фондів і запровадження нових технологій із складу оподаткованого прибутку; застосування норм прискореної амортизації по відношенню до новітнього обладнання; пільгове кредитування програм із запровадження технологічних нововведень у пріоритетних галузях економіки; розробка нових форм кредитування широкомасштабних інноваційних проектів із використанням механізмів довгострокового рефінансування НБУ; створення спеціальних умов для формування організацій недержавного ризикового фінансування; надання

податкових, митних, кредитних стимулів для різних організаційних форм науково-технічної інфраструктури.

Пріоритетний розвиток виробництв нового технологічного укладу та активізація інноваційної діяльності в економіці України створюють умови для повноправного членства України в системі світогосподарських зв'язків і визначатимуть скорочення сфери дії нееквівалентного зовнішньоекономічного обміну.

Література

1. Конференция ООН по торговле и развитию. Доклад о торговле и развитии, 2003 год. – Нью-Йорк, Женева, 2003. – 156 с.
2. Рэй А. Конкурентные стратегии государства и фирм в экспортноориентированном развитии // Вопросы экономики. – 2004. – №8. – С. 46-59.
3. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. – М.: "ВлаДар", 1993. – 302 с..
4. Эльянов А. НТП и экономическая политика на периферии мирового хозяйства // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 4. – С. 74-85.
5. United Nations Conference on Trade and Development. Trade and Development Report, 2004. – New York, Geneva: United Nations, 2004. – P. 68.
6. Зимовець В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку економіки // Економіка України. – 2003. – №11. – С. 9-17.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2004 рік: Стат. зб. – К.: Держкомстат України, 2005. – С. 259.
8. Патон Б.Є. Інноваційний шлях розвитку економіки України / Україна на порозі XXI століття: уроки реформ та стратегія розвитку // Мат. наук. конф. – К.: НТУУ КПІ, 2001. – С. 60.
9. Антонец Е. О необходимости приоритетного развития производства микроэлектроники в России // Вопросы экономики. – 2005. – № 9. – С. 117–128.
10. Александрова В.П. Фінансування інноваційної діяльності як складової економіки знань // Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика. – К.: Основа, 2005. – С. 173.
11. Бекетов Н. Перспективы развития национальной инновационной системы России // Вопросы экономики. – 2004. – № 7. – С. 96-105.
12. Иванова Н. Национальные инновационные системы // Вопросы экономики. – 2001. – № 7. – С. 59–70.
13. Гохберг Л. Национальная инновационная система России в условиях "новой экономики" // Вопросы экономики. – 2003. – № 3. – С. 26–44.
14. Александрова В.П. Управління фінансовими потоками в інноваційній сфері // Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика. – К.: Основа, 2005. – С. 218.
15. Семиноженко В. Технологічні парки України: перший досвід формування інноваційної економіки // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 16–21.
16. Кіреєв С.І., Шнипко О.С. Інноваційна компонента забезпечення конкурентоспроможності країни // Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. – К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – сС 940.
17. Голиченко О. Российская инновационная система: проблемы развития // Вопросы экономики. – 2004. – № 12. – С. 16–34.